

BOSNYÁK ISTVÁN HATVANÉVES

REKAPITULÁCIÓ

Dr. Bori Imre főszerkesztő úrnak
Újvidék

Kedves Imre,

némi megilletődöttséggel vettem (kör)leveled tájékoztatóját, miszerint a Híd meg szeretné jelölni irodalmi nemzedékünk hatvanéves derékhádnak jubileumát. Amiért is írjak egy terjedelmes nagy vallomást életemről, közéleti tevékenységemről, irodalmi munkásságomról. Megdicsérve munkabírásomat, minderre mintegy másfél hónapot láttál elő.

S mindezzel nem is lett volna semmi gond, hisz az írói feladat egészen világos: terjedelmes, nagy, jubileumi önismertetőt írni. Vagyis személyesen is fővállalni annak a műfajterületnek az ápolását, amely – sajátságos mostani irodalmi és nem csak irodalmi körülményeinkre jellemzően – már-már meghatóan serény virágzásba lendült: öninterjú, önjellemezés, önértékelés, önköszöntés . . . (Ha ez a meghatóan buzgó lendületünk valami csoda folytán meg nem törik, maholnap eljuthatunk – Csernisevskij atyánk műfajhagyományának ösvényein – az önmagunkról írott kis- és nagymonográfiáig, magiszteri értekezésig és doktori disszertációig, sőt végül talán az önnekrológig is . . .)

Szóval, a terjedelmes, a nagy, a jubileumi írás tekintetében alulírottnak sem lenne különösebb gondja. Ellenben a vallomással – hahh! – annál inkább.

Mert hol van már a tavalyi hó. A viszonylag boldog idő, amikor a Vallomás a vallomásról huszonéves szerzője a maga számára eléggé

megnyugtató módon tudta tisztázni a műfaji rezon alapkérdését: „Mit ér vallani, méghozzá prózában, s méghozzá – ma?”

Hisz az a „ma” – 1966 nyara – a mai mához képest valóságos kis történelmi idill volt, s a hely is, ahol a szóban forgó műfaji alapkérdés tisztázódott – Vojni institut za tuberkulozu, Belgrád – egy idillikus kis balkáni Varázsheggyel volt azonos a mai gigantikus balkáni diliházhoz képest.

Következésképp, akkor még hinni lehetett a prózai konfesszió alapvető előfeltételének legalább részbeni meglétében:

„Vallani (. . .) mégiscsak hittel, bármilyen gyenge hittel, de csakis avval lehet. Aki vall, az még hisz valamiben, ha nem is a megvallott szó világformáló erejében, de legalább abban, hogy a megnyilatkozás emberiséget reveláló »tett«, emberi szűkölés a magam jelentéktelenségének és mulandóságának látványa előtt (. . .) a hitnek legalább ez a minimuma kell ahhoz az értelmetlenségében is értelmes, irracionálisában is racionális gesztushoz, melynek neve: vallomástétel.”

Márpedig, hol van meg ma ez a minimum?

S akkor, legalább valamelyest, adva volt a másik, nem kevésbé fontos műfaji előfeltétel is:

„A megnyilatkozás központi indítéka az önmegmutatás szükséglete. A feltárulkozás csak látszólag öncélú gesztus, hisz titkos vagy megvallott szándéka a »látva lássanak« . . . Ellentétben azokkal, akik zártságukat, sunyi zárkózottságukat azzal az alibivel akarnák igazolni, hogy úgysem lehet teljesen kitérülkedni, úgysem lehet abszolút nyílnak lenni, a (prózában) valló ember, noha biztos benne, hogy az »abszolút« nyíltság esetleg csak földöntúli erény lehet, éppen ezt a lehetetlenségnek tudott teljességet ostromolja. Tudja, hogy vallomása nem lehet »isteri«, de azt is tudja, hogy lehet maximálisan emberi, lehet emberien teljes, s ez a tudat újabb és újabb erőt ad neki az önmaga szubjektív korlátait feszegető megnyilatkozásban.”

Márpedig, mi maradt mára ebből a tudatból?

S végül, hol van már a tavalyi hó a Vallomás a vallomásról huszoneves szerzőjének harmadik, a „hallgatás kísértését” ugyancsak elhessegetni segítő bizonyossága tekintetében is:

„. . . az ember csak akkor tesz vallomást nyilvánosság előtt, ha hisz is abban, hogy a szeretve-levés vágya nem tárgyaltalan, vagy legalábbis nem

teljesen tárgyaltan. Ha nem is a sokaság, de egy parányi közösség, ha nem is az emberek, de néhány régi vagy új, idős vagy fiatal barát, szellemi vérmérsékletében, eszményeiben és magatartásában rokon ember, vagy legalább egyetlenegy szeretett és szerető személy hallja és meghallja azt, amiről nekem beszélnem kell: máris megvan az a feltétlenül szükséges bizonyosság, mely nélkül nincs vallomás. Szeretni és szeretve lenni: ez a nyíltság, a nyitva maradás feltétele, csak ez biztosíthatja azt a bizalmat, mely a kitárulkozáshoz szükséges. Vallani nemcsak politikailag, hanem azért is meglehetősen kockázatos, mert a valló naivan föltárt személye mindig s igen könnyen a megalázó megbámulás tárgyává válhat, főleg ma, e strip-tease-korban, amikor a belső lemeztelenedés is éppoly cirkuszi attrakcióvá, nem az emberi (szolidáris) fantáziát, hanem csak a nyál- és egyéb mirigyeket mozgósító mutatvánnyá válhat, mint a külső. Ha azonban az ember érzi, hogy létezik egy közösség, egy akármilyen kicsi közösség, vagy legalábbis egyetlenegy szerető és szeretett személy, akinek révén megvalósulhat a kitárulkozás (sinkói) »misztériuma«, mert megvan a (Szent Ágoston-i) »mindent elhívó szeretet« – akkor érdemes a rizikót, a közbámulat, közszánalom vagy közröhej rizikóját is vállalni.”

Márpedig, objektíve nézve, érdemes lehet-e itt és most, a tökéletes elmagányosodás, közösségtelenség és nomád-lét kopár szigetén is vállalni e rizikót?

Alulírott számára semmiképp sem érdemes. Így hát nem a jelen-, hanem a múlt idejű, nem a közvetlen, hanem a közvetett alanyiségű, nem a prózai, hanem (ellen)verses megnyilatkozást tudja csupán vállalni afféle „jubileumi rekapitulációként”.

Azt remélve eközben, Szerkesztő Uram, hogy az életre, közéletre és irodalomra variáló ilyen konfessziókkal is legalább valamelyest eleget tudok tenni a megtisztelő megrendelésednek.

Bácsföldvár, 2000 tavaszán

B. I.

1. É l e t r e

*EGY ISMERŐS KISFIÚ**

egy kisfiú jár el hozzá egyre
mostanában;
sápadt, falfehér, akár a
holt;
mint ő, a vén
ki egykor volt

cingár kölyök, vérszegény
talán tbc-s is, familiája szegény:
zadrugás pecsétre nem ad injekciót
nem ad balzsamot
az eszéki *néporvos*

hontalan fajta: torkát
a *szurdok* magánya szüntelen
kaparja
társtalan légszomja
váltig űzi, zavarja

s most itt van ővele, a vénnel
vizavi mindketten a Rémmel:
társtalan légszomjuk
űzi őket egyre
a vérszagú pannon szélben
(1988)

* Az itt szereplő Ady-variációk általában azonos címűek, mint a modellversek; címmódosítás esetén viszont zárójeles utalás emlékeztet az eredetire.

KIS, KARÁCSONYI ÉNEK

*tegnap harangoztak
holnap harangoznak
holnapután az angyalok
gyémánt-havat hoznak*

szeretné az Istent
*nagyo*san dicsérni:
ne kellene tőle
ministránsként félni

Isten-dicséretre
mégiscsak kiállott
Stantić plébánossal
s hangtalan kiáltott:

„Én is mennék, mennék,
Máriához mennék,
Sokaság közt kis Jézussal
egyedül nem lennék!”

(így dúdolgatott ő
gyerek-hittel, magában
EZERKILENC SZÁZÖTVENHÁROM
fagyos karácsonyában)
(1988)

VÉN DIÁK ÜDVÖZLETE

Vörösmartra szálljon ez a félig-pigyergő
félig-vidor ének;
vén, kóbor diák küldi
az ősi Schola nő-magisterének.

Az ősi Schola már meg is ifjodott
szépségesen azóta;
új épült helyette s újra szól
az infantilis nóta:

*„Kisdi-ják-ként léptem én
által be-ja-nagyka-púún:
szél-so-dort-egy leve-let
és a szí-ve-m nagyot ve-ert!
Vörös-mar-ton egyna-pon,
Vörös-mar-ton egyna-poon . . .”*

S a nagykapun belül, lám, a Mart alatt
legszebben Ő beszél, beszél elrévülve,
tompá kis nebulók, mi, bámulunk rémülve:
Miért az a csillogó gyöngyszem
a Tanárnő szemében –
ha a *Szondit* idézi éppen?

S miért ugyanez a gyöngyszem, ha netán –
anekdotát mesél: „A Tompa Mihály . . .
tudjátok, gyerekek, neki mondta egyszer
az a német cenzor
hamiskás szigorral:
Hern Tompa, nem írni töppet gólya!” –
Érti a vén diák, érti már azóta!

Érti, s mindig Óelébe áll, ha nehezen bírja
mint az élet túsza;
rőt bölcs feje *vízbe veszve*
most ismét meg lesz koszorúzva.

Mert Ő bérmálta hajdan ama kisdíákat
ama kis, agrámi magyar lapban:
„ÍGY ÍR A JÖVŐ RIPORTERE” –
így bizony, hogy azóta is nyögi
Óhózzá öregedve!

Óhózzá öregedve, vizeibe veszve:
vörösmarti Mart helyett
földvárit keresve
nyomaiban nyomtalan.
(1988)

AZ ABSZOLÚTUM ÁRA

nem leállni
nem meglátni
nem adni
nem szálni

minden kontaktust
másokkal
kizárni

hahh Szerelem
te drága
hahh a teljes Szerelem
szertelen rút ára
(1976)

A MÁSIK KETTŐ

tépdésik egymást tüzesen vadul
hajnalra virrad minden csókos estük
csók ha csókra hull
láva a testük

ám ködös ösztön-kertekből
ha fölrémlik olykor egy más Leány
s egy más Ifjú Ember:
bénán ölelnek dermedt szerelemmel

bénán ölelnek dermedt szerelemmel
rájuk törnek kurva szendék:
kan Báthory Erzsébetek
s nóstény Ady Endrék
(1988)

AZ UTOLSÓ FINTOR

(Vö. Az utolsó mosoly)

lám, szépen élt, mégis,
szépen élt, mégis;
milyen rút tetem lesz
milyen rút lesz mégis!

ám dermedt szatír-arca
meglágyul egy pillanatra
szatír-arca meglágyul tán
egyetlen pillanatra:

üres nagy szemében
jeges nagy szemében
moccan tán Valaki
moccan tán Valaki

fintoros hideg ajka
mosolyba-tört fagyos ajka
köszöni tán a csókokat
(hallod-e, Margita)
köszöni tán a csókodat
(1988)

NYOMORÚSÁG-DIALEKTIKA

úgy olvasta nemrég
Marxot
mint más talán
a Bibliát

úgy olvassa nemrég óta
veszekedett nyomorában
maga is –
a Bibliát
(1975)

PERPETUUM MOBILE

ni hogy rakják
ni hogy lépik
feszés rendben
rendületlen
kisdéd hittél
mintha lenne
mintha lenne
továbbra is
miért rakni
szaporán
a lábaim
(1976)

FÖLÖSLEGES INTELEM

görbül a hátad
mondják
ne hagyd el magad
öregem

görbül a hátam
mondom
de a gerincem
nem

nem hagyod el magad
öregem
(1976)

*FAL ÉS MESSIANIZMUS,
AVAGY TRAKTÁTUM A FALRÓL
ÉS A FEJRŐL*

Fejjel a falnak!
Dőreség!
Pöffeszkedő messiás-gőg:
Majd Én aztán
amit senki más!
Az ám, hazám!

Bár ha jól meggondoljuk,
e dőreség
tán nem is annyira
a fejé;
sokkal inkább
a fejtől függetlenül
Déva-várként nesztelenül
ismételten fölfeszülő
kihívóan pöffeszkedő –
Falé!
(1976)

A REHABILITÁLT

megmérettetett
fölvizsgáltatott
barátai mérlegén
súlyosnak
a magáén
könnyűnek találtatott
(1976)

REZÜMÉ A 35. SZÜLETÉS NAPRA

hívei kiköpték
nem azért mert langyosnak
nem azért mert langyosnak
azért mert nagyon is
forrónak találtatott
(1975)

SZÜLETÉSNAPI SUMMA

egy gyerek-asszony
egy hamvában megcsúfolt
nemzedék
egy cserbenhagyott anya
egy elveszített világhaza
egy versnyi gyermek
majd még egy
egy-egy barát
egynéhány volt barát
egy halott tanító
egy halott apa
egy kisország Babel-tornya
egy csontvelőbe szívódott

permanens félelem
egynéhány tartósabb
önarckép
egy naponta megcsúfolt
maradék-remény
egy-kettő híján
NEGYVEN ÉV

(Kézirat, hetvenes évek vége)

SE GÓGNAK, SE MAGÓGNAK

(Vö. Góg és Magóg fia vagyok én . . .)

Önmagának – az ötvenedikre

se Gógnak se Magógnak
se fia se borja
nem lett ő nem bizony
nem lett ő nem bizony

se kapuk se falak
se Dévény se Vazul
se Pusztaszer se Rigómező
nem bizony nem bizony

sem Népnek sem Pártnak
sem Vezérnek sem Hazának
sem Magának sem Másnak –
öreganyja kínjának

úgy bizony úgy bizony
(1990)

HAZA-FIATLAN NEMZETISÉGI SIRÁM

(Vö. Hazavágyás Napfény-országból)

Volt, amíg élt, országoknak *híd*-ja:
taposták anya- és utódbeli csizmák;
kétszeresen megszolgált lesz sírja.

Riadt nagy szeme meredt a pannonra,
meredt az illír, a trák égre;
kiégett csillagok hulltak rá halomra.

Ím megleli hát, majdan, ő is a magáét:
nem is csak egyfélék – őkelmét is
nemzet-közi keselyűk hordják szét!
(1990)

2. Közéletre

ADY-PARAFRÁZIS '75 SZEPTEMBERÉBEN

Meghalt minden
közös Pokol
s maradt a privát.

Egész világ gyehenna
s ez az *egy*
a leggyehennább.

A KOCSI-ÚT EPILÓGUSA

(Vö. Kocsi-út az éjszakában)

„Minden Egész eltörött,
Minden láng csak részekben lobban,
Minden szerelem darabokban,
Minden Egész eltörött.”

*„A valóság, mint repedt cserép,
nem tart már formát és csak arra vár,
hogy szétdobhassa rossz szilánkjait.”*

*„Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ (. . .)
Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.”*

(ha Ők mondták hárman
biztosan így van
ha Ők mondták Pesten
Borban és Szárszón
avagy másutt –
mit mondhatsz még
hajh Századvég
maradt-e még valami
ép
mit mondhatsz hát
másképp)
(1988)

A NINCSEN HIMNUSZA

fehér szurok fekete hó
valótlan ma minden Való
Halál urunk ős dáridó
percnyi élet – kis stáció

szépséges Bűn randa erény
szép kis eszünk jaj de szerény
megtenné egy hazug remény
csöppnyi Isten – az is kevély

ami Van az ma se nincsen
 egy Való van: a nagy Nincsen
 Mát hazudunk drága kincsen
 holnap meg – a Holnapot
 (1988)

DAL A BOLDOGTALANSÁGRÓL

minden, miben hittek
 megint oda-van, oda-van
 szerencsétlen flótás
 ki boldog, s csak önmagáért
 boldogtalan

mert minden, épp minden
 miben hittek
 oda-van, megint oda-van:
 a zászló, mit elsőként vittek
 csúfosan porban van, csúfosan porban-van

itt minden oda-van, oda-van
 szerencsétlen flótás
 ki boldog, s csak másokért
 boldogtalan
 (1988)

ÖNKRITIKUS RIGMUSOK, NEMZEDÉKI HASZNÁLATRA

*(D. I. barátomnak, kivel egykoron, a Prepában,
 együtt fújtuk az Államépítést)*

elhitették velünk
 el az oskolákon
 mi vagyunk a Leg-Leg
 jó tyukodi pajtás
 széles Nagyvilágon

ha pedig már utunk
ilyen magasságos
mi volnánk hát mi is
jó tyukodi pajtás
kik ez uton járunk

jöttek aztán idők
szembesíteni éppen:
„Tyukodi pajtások
ni csak ni csak talán
meztelen a király?!”

bevalltuk hát szépen
(*Kézirat, 1976*)

A HADAK ÚTJA

Folklór-jelek a *Hadak Útján* –
Balkániában valami készül:
részeg *hadak*, népi *hadak*
sereglenek vígan, vitézül.

Tűz hona lett Balkánia,
ájult testét a láng befutja:
„Csoda történt, a Nép megtörtént,
benépesült *Hadak Újja!*”

Százezernyi sajkacsás *Dávid*
készül bízón, dalolva rátok:
„*Más nép e nép, ez maga a Nép*
s nem holmi balkáni átok!”

Ők maguk: *Jövő és Igazság,*
Engesztelés és Végítélet;
lesznek jó *Sors, ha kell,*
s ha nem: *Végzet.*

Minden e Népé, csak a tőrés másé
s nincs erő, mely megfékezné:
ez az ország az ő országuk –
végenincs lesz tobzódásuk.

„Íme a Nép, megtörtént a Nép
vihar-irammal, Hadak Útján!”
Íme a Nép, lelke e rögnek:
ezerszer jaj bűnösnek, büntelennek!
(1988)

A RÉMNEK HANGJA

nyüszítnek a kutyák, ez az éjjel rendje:
sokasodnak vadak, sokasodnak hadak –
mindnek ez a gerjedelme;
s a vadak egyre sokasodnak
s a hadak egyre sokasodnak

véres erdők véres mítoszai
tömjénfüst, ereklye, cárok és szentek:
Nemzeti Nagy Múltak Nagy Temetői
mocorognak, ágálnak, lezártnak hitt
sírjaikból lidércként kiszállnak

nyüszítnek a kutyák, ez az Éjjel rendje,
mert a Vadak egyre sokasodnak,
mert a Hadak egyre sokasodnak,
mert az Éjnek megjött a hangja
mert a Rémmek ezer a hangja!
(1988)

KRÓNIKUS ÉNEK 1988-BÓL

(Vö. Krónikás ének 1918-ból)

*iszonyú dolgok most is történülnek
népek népekkel egymás ellen gyűlnek
bűnösök és jók egyként keserülnek
embernek hiteli egyre csak gyöngülnek*

*jaj, hogy szép álmok is imigyen szörnyülnek
jaj, hogy mindenek múlt-ködökbe dűlnek
jaj, hogy itt most már nem is lelkesűlnek
minden szép leendők egyre csak gyérűlnek*

*régi-régi átkok mélyesre mélyűlnek
szakállas fickók vadul hegedűlnek
olcsó vásárokon százezrek hevűlnek
jaj, hogy mik készülnek, jaj, mik is készülnek?*

*lámpás szép fejek is sután megszedűlnek
harsognak vér-igét, tőle sem réműlnek
s a szegény emberek: ők sem csömörűlnek
buták, éhesek, álmukban már ölnek*

*ó-halálmezőkön bitófák épűlnek
népeknek fejében véres varjak űlnek
a kába tömegek mégse csömörűlnek
jaj, itt mik készülnek, jaj, itt mik készülnek?*

AZ ŐSZ SZIDALMA

(Vö. Az Ősz dicsérete)

pfuj, be rút ős jött errefelé megint,
 legrútabb ősze ős Pannóniának:
 ma belül is hősen élnek itt a hősök
 s a legkülönbek foszlott vágy-zászlait
 tovább viszik a legkülönb külön-maradtak

(jó most megint tábor lenni görcsben, egyedül
 s tömeg-Mának nem adni magad)

A RABBISÁG SORSA

Homogenizált konklúzió

soha-soha nem állni
 rabnak
 felpulygatott pulya népek
 pulya közepébe!

(1988)

A KRISZTUSOK BÉNÁJA

(Vö. A krisztusok mártírja)

pogány erőtől, daltól, vágytól
 ökelme már nem buzog:
 bénítják a narodnyikok
 csúf népiesch krisztusok

(1988)

HAJH, ŐSZI PANNONSÁG

(Vö. Hajh, őszi magyarság)

meg vagyunk mi is *akadva*
az Ősszel
meg a Téllel
meg a Nyárral;
meg vagyunk *akadva*
itt Délen
minden pannon
nyavalyánkkal

(1988)

AZ ELÁTKOZOTT VITORLA

*Czine Mihálynak, egy Móricz-városi
részeg disputa emlékére*

forog-forog szél-vitorla
leláncolta madár-átok
templomtorony tetejéből
kelepel a pannon átok

északi szél hátba vágja:
megszeppenve menekülne
délről veri szélnek szárnya:
ő megint csak menekülne

mit mutasson sose tudja
nem fordulhat merre vágyna
templomtorony tetejéből
szól a kisebbségek átka

(1988)

HAJLONGNI EMERRE, AMARRA

hajlongni emerre, amarra:
bús sorsot mértél, Úristen
a pannonra!

mert jó, jó, nem vagyunk senki, semmi
de mért kellene mindenki másnál
rosszabbaknak lenni?

ön-valónktól félve-félni,
elvegyülni a Nagyokban
s halva élni?

hajlongni emerre, amarra:
rút sorsot mértél, Úristen
a pannonra!
(1988)

A FAJOK CIRKUSZÁBAN

csak cammogva fonják éltük
illírek, trákok guzsalyáról
s nem kár értük
ha elvágják fonaluk:

céljaikat elcélozták
életüket már elélték
leng fölöttük cirkusz-ponyva
rezervátum bohóc-sorsa
(1988)

NEMZETISÉGI KÉRDÉS

*(Illyés Gyulának,
kiváló tisztelettel)*

Hontalanul két haza közt?
Nem, ó nem, Mesterünk!
Hontalanul *mindkettőben* –
Úgy ám, úgy ám,
Mesterünk . . .

(Kézirat, 1980)

3. I r o d a l o m r a

EGY KAMASZNOSZTALGLÁRA

Túl-idillikus, túl-harmonikus
már-már giccsesen
problémátlan
a mindennap:
nincs a versnek életrehívója . . .

Azóta, ím, meglett a „dráma”
– drámák drámája kint is és bent is –
és versöröm helyett mégis
versundor
s menekvés lenne jó
ha lehetne
a szótól:
most elég lenne pőrén,
önmagában,
szellemszegényen,
szánalmas szimplaságában –
az élet-idill.

(1975)

NAPOK HORDALÉKA, EGYENES ARÁNYBAN

egy bután el-
folyó zavaros
nap

egy leül-
LEPEDŐ poszt-
HUMUSZOS
vers
(1976)

CSALÁD ÉS IRODALOM

lopja tőlük
tulajdon betűit

egynapi betűhordalék
egynapi atyai
egynapi hitvesi
szeretet
leírva

föl nem törő hiányuk
ködösíti esténként
ki nem mondott panaszuk
harmatozza hajnalonként
a betűit
(1976)

VALÓSÁG-IRODALOM

egyre jobban
egyre
sorsdöntőbben
elrugaszkodik tőle

valóság az irodalomtól

(1976)

BIZTONSÁGVÉDELEM

nem győzi írni
nem győzik gyűjteni
az élete melletti
az élete elleni

bizonyítékokat

(1976)

FILOSZ-OPTIMIZMUS II.

gyűlik lassan
gyülemlik

voltaképpen máris
megvan

egy nekrológnyi
élet

(1976)

SZINKRON – ASZINKRON – SZINKRON

(G. W. F. H.-re)

utolérték szavai
az életét

elkerülte élete
a szavait

utolérte élete
az életét
(1976)

*JUBILEUMI BÖKVERS
EGY MEGBOLDOGULT NEMZEDÉKRE*

Optimisták voltak
s naivak is
persze!

Éberek is viszont:
mindüknek volt
mersze
itt és mást mondani
mindarra mi
merde!

Nézetük lett
ezért
mindenkorra –
ferde!

(Anonim közlés, 1971)

VÁLTOZÓ IDŐK

(egy folyóiratszámra)

akik lám egykoron
nem is túl régen
episztolát írtak
feszes sorokba tömörülve
mellette

azok lám ismét
episztolát írnak
feszes sorokba tömörülve
ellene

(1976)

FAGYOS TÉLI SEREGSZEMLE

(Vö. Új, tavaszi seregszemle)

*Honi Galilei-körünknek: az első
Symposion-körnek küldi*

fölrobgott ismét *Láznak ifjú serege*
villogott tekintet a provinciás kardjuk;
künn a mezőkön harsogott a Tavasz –
de most a téli seregszemlét tartjuk

szétcsörtetett ismét *Láznak ifjú serege*
betűt, vonalt, színt és hitet kiválni,
hályogot tépni pannon szemeken,
a megszokással szóba se állni

*tűz, láz, újdonság, boldog változás:
csupa teremtés ismét a szemekben,
örök Tavasz, örök Forradalom
ó tüzelj mind hevesebben!*

*fölrobgott ismét Láznak ifjú serege,
villogott tekintet s provinciás kardjuk –
künn most a mezőkön didereg a Tél,
didereg a Tél s temeti a harcuk
(1988)*

EGY JÖVŐ KÖLTŐ

*Midőn majd e pannon végeken
trákra vált át végleg a nóta:
akkor is akad tán egy fura legény
kinek lesz még sírnivalója.*

*Jövő legény, te Abszolút Költő,
te irigylésre oly jó:
sirámod, lám, illírül zenged –
ohne ribillió!
(1988)*

A FILOLÓGUS ASZTALA

B O R I I M R E

A közíró jobban számon tartja az irodalmi és nemcsak irodalmi közéletet, mint az irodalom filológusát, aki Bosnyák István nem is „muszáj-Herkulesként”, de szenvedélyes politikai-értelmiségi stratégaként az elmúlt évtizedekben volt. Kimondva-kimondatlanul is a „magát szocialistának és öngazgatónak nevező” politokrácia ellen gondolkodott, és „szóakciókat” hajtott végre, miként friss, évfordulós nyilatkozatában a *Magyar Szó* hasábjain definiálta is, ami vezérelte, s fellépésének idején, az 1960-as évek elején hittelt vallotta az ifjú Lukács György 1919-es beszédének kitételét, nevezetesen, hogy „kell, hogy valahol tisztán lobogjon a láng”. Nos, ez a bizonyos forradalmi láng világította be az írószobát is, amikor filológiai munkáin dolgozott Sinkó Ervin írásai fölé hajolva, majd ezen írások filológiai megmunkálásának szentelte erejét, mintegy a közírásnak egy sajátos, az „etico-politicus” kedvelte változata művelésével és szolgálatával.

Hogy Sinkó Ervin „etikus indítékú forradalmisága” ragadta meg, elannyira, hogy interpretációjában a maga szubjektív életsors tapasztalatait is felhasználva értelmezésének végső kihangzásába foglalt, aminek következtében Sinkó-képe sajátos vonásokat öltött és tudományos feladatává transzformálódott a Sinkó Ervinnel, majd művével való első találkozástól máig, ami négy évtizednyi időt jelent. A filológia több területét járta be Sinkó Ervin ígésében: az életrajz, a bibliográfia, a műveket megérteni segítő jegyzetek, a műveket eligazító hosszabb-rö-

videbb tanulmányok, kísérőszövegek, mindenekfelett pedig szövegkiadásai, amelyek a kritikai kiadások igényét is kielégítik. Ezek Bosnyák Istvánnak Sinkó Ervin életét és művét feltáró, bemutató és népszerűsítő munkájának ágazatai, és mindegyikben a Sinkó Ervin értése szempontjából releváns munkát végzett. Csak megemlítem az 1963 és 1973 között készült Sinkó-variációk könyvét, amelyet *Vázlatok egy portréhoz* címen adta ki az újvidéki Forum Könyvkiadó 1975-ben, majd folytatásként (itt az előző könyv főcíme az alcímbe került, és a II. számot kapta) *Ember a forradalomban, ember a soron kívül*, ugyancsak az újvidéki Forum Könyvkiadó kiadásában 1977-ben. Ezt a könyvét előzte meg *Forradalom és etika Sinkó Ervin életművében* című, 1974-ben írott doktori értekezése, amely bővebb kifejtése mindannak, amit az 1977-es kötetének gondolatai tartalmaznak.

Bosnyák István nem elégedett meg Sinkó Ervin gondolkodásáról és lelkisége változásairól beszélő három műve megírásával. 1975-ben a *Vázlatok egy portréhoz* című könyve függelékében *Reflexiók Sinkó Ervin irodalmi hagyatékáról – és egy indítvány* címen terjedelmes, húszoldalas felmérést és tervezetet tett közzé: Sinkó Ervin műveinek kiadását sürgeti, és gyakorlati javaslatot is tesz. Abból a valós helyzetből indult ki, hogy „ami Sinkó Ervin életművéből élete folyamán könyvbe került, az csak szerény hányada az egésznek”. Figyelmeztet, hogy a művek magyar nyelvű kiadásai késnek, a horvát könyvkiadás megelőz bennünket. Javaslatában nem az *összes*, hanem a *válogatott művek* gondolatát pártolja arra a kritériumra hivatkozva, hogy „Sinkó életműve minőségileg kiegyensúlyozatlan, salakos: nála a mennyiségi produkció sokszor nem hozott magával minőségi eredményt is, tehát azon alkotók közé tartozik, akiknél a kevesebb sokszor – többet jelent”. A kiadások két szempontját hangsúlyozta: a kronologikus és a válogatásban a „minél teljesebb tematikus »leépítés« elvét” hangsúlyozta, hogy fő szempont az egyes műfajon belül is a tematizáltság, a kiadást az „életmű belső tartalmainak megfelelően” kellene elvégezni. Kilenc nagy egységben látja Sinkó Ervin műveit a versektől a levelekig és önéletrajzi dokumentumokig. A részletes kidolgozásban minden egységben jelzi a már megjelent köteteket és a kéziratok hagyatékából kiemeli a szükséges szövegeket. Végezetül ütemtervet is közöl – szerinte először a szarajevói és drvari naplót

kellene publikálni, utolsóként pedig a levelek jelennének meg. Ugyanezekkel a kérdésekkel foglalkozik az *Ember a forradalomban, ember a soron kívül* című könyvének 11. fejezetében is, amelyben a művek „sajátos” értékelésének a kérdését taglalta.

A Sinkó-művek Bosnyák István neve fémjelezte kiadástörténetének fontos állomása Sinkó Ervin írásai bibliográfiájának elkészítése. Bibliográfiai vázlatot publikált a *Létünk* 1977. 3. számában, számbavéve Sinkó 1914 és 1935 között megjelent szövegeit. Budapesten a Sükösd Mihály gondozta *Szemben a bíróval* címen ugyancsak 1977-ben megjelent válogatott tanulmányok függelékében megjelent Bosnyák István munkájaként Sinkó Ervin műveinek válogatott bibliográfiája „egy készülő Sinkó-bibliográfia kivonataként”, amely felöleli Sinkónak 1914 és 1941 között megjelent könyveit és az „eddig előkerült írásait”, majd az 1945 után megjelent könyveit, különnyomatait, gyűjtéményes kiadványokban fellelhető „főbb írásait”, valamint a „rőla szóló legfontosabb irodalmat”. 1977-ben jelent meg Sinkó Ervin verseinek bibliográfiájá (1914–1976) *A vándorbotom meg-megtorpan* címen Sinkó Ervin verseinek válogatását közlő kötet függelékében. 1979-ben pedig a *Hungarológiai Közlemények* 38. számában jelent meg Bosnyák Istvánnak *Sinkó Ervin a horvát irodalomban 1945–1959* című közlése.

Közben Sinkó Ervin műveit a kritikai kiadás igényeit is figyelembe vevő módon kezdte megjelentetni Bosnyák István, „sinkológijának” mintegy a koronájaként. 1971-ben *Nehéz honfoglalás* címen még a Forum Könyvkiadó Hagyományaink című sorozatának nyitókötetének szánt Sinkó Ervin 1939-től 1944-ig írt naplójegyzeteit tervezte kiadni a maga válogatásában, utószavával és jegyzeteivel. A Kiadó azonban Sinkó Ervinné Rothbart Irma drvari naplójegyzeteit, amelyek kiegészítették Sinkó Ervinnek azokban a hetekben vezetett naplójegyzeteit, amikor nem tartózkodott Drvaron, nem tartotta időszerűnek megjelentetni vélt politikai okok miatt. Az integrális szöveget a Kiadó megsemmisítette, és Sinkó Ervin naplószövegét Rothbart Irma naplóját elhagyva újranyomta *Honfoglalás előtt* címmel 1976-ban Bosnyák István új utószavával, amelynek *A vallomásos ember háborús naplója* a címe, és ebben dúsítottak a jegyzetek is. Utószavában Bosnyák István Sinkó Ervin végrendeletére hivatkozva állította, hogy az író „nyers dokumentumnak

tartotta e naplójegyzeteit, s hasonló technikával gondolta feldolgozni őket, mint moszkvai és párizsi jegyzeteit is az *Egy regény regényében*. Ebben azonban meggátolta a halál, s így e naplóanyag csak részlegesen került be jelen kiadványunkba. Ebből következik az is, hogy e naplónak nem volt szerzői címe, a jelen cím a sajtó alá rendezőtől származik”.

A Forum Könyvkiadó 1985-ben megkezdi Sinkó Ervin műveinek a kiadását egységes kiadói felfogásban, grafikai megmunkálásban és a sajtó alá rendezés elveiben. Természetes volt, hogy a szövegek gondozója és a kötetek megformálója Bosnyák István lesz. Kézenfekvő volt, hogy az első kötete a *Sinkó Ervin művei* címet kapott sorozatnak az *Egy regény regénye. Moszkvai naplójegyzetek (1935–1937)* lett, hiszen a legismertebb, több nyelvre is lefordított és sokat emlegetett és idézett műve éppen ez volt, s ezt kísérte a legtöbb félreértés is, hiszen sokan az autentikus moszkvai naplónak tartották ezt az eredeti naplószöveget felhasználó, de már a háború után megformált művet. Mások, mint ahogyan Bosnyák István írta az utószóban, amolyan „Borges előtt borgesesi cselnek, pusztá írói fikció önmitizáló szüleményének” tartották. A sajtó alá rendező filológusi ihletettséggel egyértelműen hivatkozik arra a „középfarmátumú, 368 oldalas kéziratos naplófüzetre, amely »Vitebszk teherszállító, 1935. május 5«-i bejegyzéssel indul, majd Leningrádban, Moszkvában, Párizsban és Zágrádban folytatódik, s végül »Sarajevo, 1940. jan. 7«-i jegyzettel zárul”. Joggal közölhette az utószó írója, hogy „ez tehát az emlékirat autentikus naplóanyaga, amelyhez Sinkó az *Egy regény regénye* írása közben alapvetően kétféleképpen viszonyult”. Vannak részek, amelyek csaknem szó szerinti átvételek, s részek, amelyek „utólagos összegezések vagy kifejtések is naplóformát, napló-külszín kapnak”. Ilyen Bosnyák István szerint a szöveg harmadik fejezete, s éppen az ilyen típusú részek segítettek a naplóval kapcsolatos „negatív legenda kialakulásához”. Honi körülményeink az 1980-as évek derekán nem tették lehetővé, hogy kritikai kiadás szülessék meg Bosnyák István filológiai műhelyében. Erre majd évekkel később kerül sor Budapesten. De ahol módja nyílt, tárgyi pontosítást hajtott végre, de a jegyzetes magyarázatokra nem vállalkozott. Ilyen csak olvasásra szánt kiadvány 1988-ban a budapesti Magvető és az újvidéki Forum Könyv-

kiadó közös kiadásában megjelent szöveg is, s ennek a sajtó alá rendezője és szöveggondozója is Bosnyák István volt.

Nemcsak Sinkó Ervin munkásságával, de Miroslav Krleža művei recepciójának a szempontjából is jelentős vállalkozás volt a Sinkó Ervin művei című sorozat második darabjának, a *Krleža* cím alá gyűjtött Krležával foglalkozó esszéknek, tanulmányoknak, kommentároknak a közlése 1987-ben. A kötet zárórészében Bosnyák István *Sinkó Ervin Krleža-képe* címen írt kísérőtanulmányt, a Sinkó-szövegek kiadástörténetét és az eligazító jegyzeteket írta meg, és elkészítette Sinkó Ervin Miroslav Krležával foglalkozó szövegeinek bibliográfiáját filológiai igénnyel. A Sinkó Ervin művei sorozat harmadik kiadványa az *Aron szerelme* címen 1989-ben két kötetben megjelent nyolc kisregénye. Ezek egy része itt került el az olvasóhoz először, másik részét a *Nyugat* (*Aegidius útra kelése; Tenyerek és öklök; Sorsok*), a *7 Nap* (*Elemér főhadnagy*), a *Híd* (az *Aron szerelme* több részlete és a *Torzó*) jelentette meg. Bosnyák István bőséges filológusi apparátus révén ismerteti e művek kiadás- és szövegtörténetét, írói magyarázatokat közöl, és kritikai bibliográfiát állít össze.

1999-ben Bosnyák István *Sinkó Ervin kiadatlan művei* címen a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság kiadásában indít több kötetre tervezett sorozatot. Első kötete *A hontalanság énekei*, amelyben megjelentetett minden „számára elérhető olyan verset, amelyet nem tartalmaz a *Vándorbotom meg-megtorpan* című 1977-es versválogatás”, s ilyen módon birtokunkba vehettük Sinkó Ervin teljes lírai opusát, főleg hogy Bosnyák István szerint Sinkó művének „belső természetrajzát mindegyik a lírizmus jellemzi”. A kiadatlan művek második kötete a *Bezúzott háborús napló* címen az 1971-ben bezúzott *Nehéz honfoglalás* hasonmás kiadása. Bosnyák az 1970-es vitákat, a cenzúrával vívott küzdelmeket, és a bezúzás tényét leíró *Egy napló naplója* címen a bevezetőben ismerteti.

Nem tartva szorosán magunkat a megjelenések időpontjához, itt rögzítjük, hogy 1990-ben az MTA Irodalomtudományi Intézetének gondozásában *Az út. Naplók (1916–1939)* címen jelentek meg Sinkó Ervin naplói és emlékiratai (*Az út* és a *Szemben a bíróval*) – most is Bosnyák István jegyzeteivel és bibliográfiai közlésével. Ami az *Egy regény regénye*

kiadásából elmaradt, most az eredeti moszkvai naplóval és a bőséges jegyzetanyaggal kárpótol a Sinkó-filológus. Nyilvánvalóan Bosnyák István majd három évtizednyi gyűjtőmunkája szintetizálódott e jegyzetekben és bibliográfiában, kiegészítve ezeket Sinkó Ervin kéz- és gépiratos hagyatékának bibliográfiájával is – s így vált ez az útmutató minden ezután végzendő Sinkó-kutatás eligazító kézikönyvévé.

Az ünnepeelt filológus szépírói hajlamainak is áldozva a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság kiadásában *Sinkóék* címen 1995-ben kiadta „Sinkó Ervin és Rothbart Irma életútja hang-, szín- és tévéjátékban elbeszélve” című munkáját, kiegészítve a Sinkó-házaspár fényképdokumentumaival a dramatizált életrajzi értelmezéseket.

Sinkó Ervin életműve felé való fordulását és az ezzel járó filológiai aprómunkát személyes élményeiből kiindulva vállalta, és Sinkó Ervin gondolkodásának több elemével való azonosulása ihlette. A B. Szabó György életrajzát megíró és műveinek bibliográfiáját elkészítő, valamint B. Szabó György szövegeinek összegyűjtését, kritikai kiadáshoz közelitését, valamint négy kötetben megjelentetését a nemzedéki elkötelezett ragaszkodása magyarázza. A háttérmagyarázatokat Bosnyák István *Szóakció I.* (1980) *Adalékok irodalmunk szellemrajzához* és *Szóakció II.* (1982) *Adalékok egy nemzedék szellemiségrajzához* című filológiai közelitésekben is gazdag irodalompolitikai érdekű munkájában találjuk meg. Azt vallotta, hogy B. Szabó Györgynek „szellemi korszakhatárt anticipáló kritikusi és irodalompolitikai életműve” van, és mintegy fő érdemként említi, hogy a Symposion-nemzedéket már nem felemás módon támogatta, mint az ugyancsak az újítás szándékával fellépő ún. 1950-es írónemzedéket. Találón állapította meg, hogy a „Tartomány irodalom- és tudománytörténete mindaddig igen keveset tett életműve tragikus torzójának rekonstruálásáért, időtálló értékeinek felmutatása érdekében”. Ez utóbbi, még 1950-ben megfogalmazott szemrehányása magyarázza, hogy miért fogott B. Szabó György műveinek összegyűjtéséhez és négy kötetben kiadásához *Élmény, szerep, hivatás* (1987), *Tér és idő* (1988); *Tér és idő árnyékában* (1989) és *Éjszakák és hajnalok* (1990) címen. A legkevesebb újdonságot B. Szabó György életében megjelent *Tér és idő* című kötete, a legtöbbet az *Élmény, szerep, hivatás* és a *Tér és idő árnyékában* című hozta. Mind a négy kötet filológiai

szereplése fölöttébb hasznos, az *Éjszakák és hajnalokat* pedig B. Szabó György írásainak bibliográfiája, valamint B. Szabó György munkásságának válogatott kritika-bibliográfiája egészíti ki, amit A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete kiadásában megjelenő *Hungarológiai Közlemények* 1990. március–júniusi számában is megjelent.

1996-ban *Becskereki Szabó György* címmel megírta monográfiáját arról a vajdasági magyar művésztől, akinek gondolkodásában az „*itteniség* – bánátság, délvidékiség – meg a magyarság és európeárság megbonthatatlan szintézist alkot”. Így határozta meg a hőst Bosnyák István könyve *A Bega menti magyar európeér indulása* című fejezetében. Túlmutatott így a szorosabb értelemben vett filológiai-bibliográfiai munkálatokon is.